

Maktabgacha Yoshdagi Ta'lim-Tarbiya Berishning Zamonaviy Usullari

Saidov Ju'rat

Jizzax davlat pedagogika universiteti Maktabgacha ta'lim fakulteti
Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

Abstract

Educators have a great role in educating preschool children and in their development as adults in the future. Therefore, it is correct to say that the use of new modern methods in teaching children is the main factor in bringing up children in the spirit of the new age and making them mature professionals. In this article, you can consider the basis of these ideas.

Keywords: didactic games, mental ability, opportunities, conditions, Khoja Nasriddin.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim muassasalaridagi ta'lim –tarbiya jarayonida ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalardan foydalanish, muassasalarni zamonaviy bilimlar bilan qurollangan tarbiyachilar bilan to'ldirish hamda ularda kasbiy malaka, faoliyatga nisbatan ijodiy yondashuv hissini qaror toptirish, uzluksiz ta'lim tizimida olib borilayotgan islohatlarning muhim yo'nalishlaridan biridir. Respublikamizda uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlariga, jumladan uning maktabgacha ta'lim bosqichiga e'tibor ortib borishi bilan bir qatorda maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabgacha yoshdagi ta'lim muassasalariga jalb etish ulushi kamayib borishi bu borada maqsadli tadqiqotlar olib borish mamalakatimiz ilmiy texnikaviy dasturi, ustuvor tadqiqotlar yo'nalishlarining bir qismi sifatida qaralishi mumkin. Zero, ta'kidlab o'tganimizdek, uzluksiz ta'lim bosqichlarining samarali ishlashi ma'lum darajasida maktabgacha ta'lim sifatiga bog'liq bu davrda bolaning dunyoqarashi, tasavvurlari shakllanib bo'ladi. Uncha to'g'ri mazmun va yo'nalish berish pedagogika fani, ta'lim amaliyotining dolzarb muammosidir.

TADQIQOT METODI VA METODOLOGIYASI

O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim to'g'risidagi Nizomga muvofiq bola maktabgacha ta'limni uyda, ota –onalarning mustaqil ta'lim berishi orqali, shuningdek maktabgacha ta'lim muassasalariga jalb qilinmagan bolalar uchun maktabgacha ta'lim muassasalarida, maktablarda yoki markazlarda oladi. Bu yerda ular xaftda 2-3 marta shug'ullanishadi. Ota –onalarga maktabgacha ta'lim shaklini tanlash huquqi beriladi. 6-7 yoshli bolaning maktab ta'limiga tayyorligini aniqlashda maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim –tarbiyasi bilan shug'ullanuvchilar asosiy shart hisoblanish – bolaning maktabga tayyorligi maktabgacha va maktab davridagi hayot tarzi hamda faoliyati uchun ko'rik vazifasini o'tashini, oila yoki maktabgacha ta'lim muassasadagi ta'lim –tarbiya sharoitlarida maktab ta'limiga ozorsiz o'tkazishni ta'minlash zarurligini hisobga olishlari lozim. Maktabgacha

yoshdagi bolaning maktab ta'limiga o'tishi hamisha uning hayoti, axloqi, qiziqishi va munsoabatlarida anchayin jiddiy o'zgarishlarni yuzaga chiqardi.

Shuning uchun bolani yoki uydayoq maktab ta'limiga tayyorlash, uni uncha qiyin bo'lmagan bilim, tushuncha, ko'nikma va malakalar bilan tanishtirish kerak bo'ladi. Texnologiya yunoncha ikkita "texno", "logiya" so'zlaridan tashkil topgan bo'lib, mohirlik, ustalik to'g'risidagi ta'limot degan ma'noni anglatadi. Yangi pedagogik texnologiya esa shu paytgacha ta'lim-tarbiya berishda foydalanib kelgan an'anaviy uslublardan voz kechgan holda yangi, qildiradigan, ijodiy izlanishga chorlaydigan uslublar yig'indisidan mohirlik bilan foydalanishadi. Maktabgacha ta'lim tizimida predmetli yo'nalish mavjud edi. Predmetli ta'lim maktabgacha ta'lim muassasalarida o'zining mazmuniga ko'ra tobora murakkablashib, maktab ta'limiga yaqinlashib boradi. Natijada bolaning o'yin faoliyatiga asoslangan rivojlanish jarayoni uning ruhiy rivojlanishi bilan nomuvofiq murakkab ta'lib jarayoni bilan almashtirildi. Bu holat tarbiyalanuvchilarning dastur vazifalarinin o'zlashtirishlariga ham o'zining salbiy ta'sirini o'tkazdi. Shu bois, bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning faoliyatlari oila sharoitiga yaqinlashtirilib, 2-3 yo'nalish uyg'unlashtirilib turli xil o'yinlardan foydalanish orqali tashkil qilinmoqda. Bir yo'nalishdan ikkinchi yo'nalishga o'tishda qiziqarli "Aldarko'sa", "Bilmasvoy", "Afandi", "yalmog'iz", "dehqon bobo", "Qimmatxon" kabi va shu obrazlar yordamida bog'lanib, didaktik o'yinlaridan foydalaniladi.

TADQIQOT NATIJASI

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim sohasida xalqaro aloqalarga keng o'rin berilib rivojlangan mamlakatlar, jumladan, Germaniya, Gollandiya tajribalari o'rganilib, xududiy va milliy xususiyatlarimiz hisobga olingan holda, ijodiy qo'llanilmoqda. Mariya Motessori ilmiy izlanuvchan, tabiatshunos, vrach, psixolog Italiyada yashab ijod etgan, Gollandiyada vafot etgan. Uning maktabgacha tarbiya sohasida pedagogik faoliyatini butun dunyo xalqlari biladi. U bolalar bilan ishlash jarayonida bolalarga xos bo'lgan psixologik xususiyatlarni: ularning qobiliyatlari, qiziqqishlari, bilim darajalarini o'rgandi. Shularga asoslanib didaktik o'yinlar va didaktik materiallar yaratdi. Uning fikricha pedagogika bolaga yordam bermaydi balki, tarbiyachiga yordam beradi. Haqiqatdan ham shunday. O'rgatish uslubi bolalarning istagi, qiziqishi, mushohada qilishi bilan bog'lanmas ekan, bu uslubning samarasi to'g'risida o'ylamasa ham bo'ladi. Biz o'rganib qolgan eski uslubga nazar tashlaydigan bo'lsak, bolalarning istak hohishini hisobga olmasdan hammasini yig'ib, majburlab gapimizni eshitishi, xuddi shunday qilib hikoya qilib berish, namunadagiday rasm chizish talab qilinar edi. Bunday holat bolani chegaralab uning erkin harakat qilish, mustaqil fikr yuritish, ijodkorlik sifatlarini bo'g'adi.

Natijada faqat bola ko'r-ko'rona o'zgalarga taqlid qilishdan nariga o'tmaydi. Bolalik inson umrining bir bo'lagidir. Inson butun umr bo'yi oladigan bilimning eng ko'p qismini ayniqsa maktabgacha tarbiya yoshida egallaydi. Yoshligidan istak, hohishi bo'yicha harakat qilishi, o'ylashi mustaqil fikrlashi uchun oilada ham, bolalar bog'chasida ham kattalar tomonidan sharoit yaratilishi zarur. Bola "kim bilan", "qachon", "nima bilan" shug'ullanilishini o'zi hal qilsin. Masalan: hal qilishning barcha bosqichlarini o'zi yecha olsagina mantiqiy fikrlashi rivojlanib boraveradi. Savolga to'g'ri va tez javob berishi uchun kattalar shoshilmasligi kerak.

MUHOKAMA

Kech bo'lsa ham bola o'z xatosini o'zi to'g'rilasin, o'z fikrining to'g'riligini o'zi dadil turib isbotlay olsun. M.Montessori pedagogikasining ahamiyati xuddi shunday sifatlarni tarbiyalashga, aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilganligidadir. U yaratgan o'yinlar sezgi organlari: ko'rish, eshitish, teri-tuyush. Hid bilish, ta'm bilish orqali narsa va hodisalarni bilib olishga mo'ljallangan "kvadrat tuz", "bo'sh katakni to'ldir", "nuqtalar o'yini", "Loto", "Rangiga qarab o'rnini top", "O'z o'rnini top", "Qaysi biri ortiqcha" o'yinlari shular jumlasidandir. Atoqli italiyalik pedagog, psixiatr vrach M.Montessori 1870-1952 yillarda yashab ijod etgan. U asos solgan bolalar uylariga maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar jalb qilinib, u yerda tarbiyaning o'ziga xos tizimi amalga oshirildi. U tuyg'u organlarini tarbiyalashni birinchi o'ringa qo'yadi, buning uchun tegishli didaktik material ishlab chiqadi. Mashqlar sistemasi bolalarda muayyan ko'nikma va malakalarni: predmetlarni shakliga, vazni va rangiga qarab farqlash, xilmaxil ovoz va hidlarni bilish ko'nikmalarini hosil qilishga qaratilgan.

Montessoru foydalanadigan didaktik materiallar o'z-o'zini nazorat qilish prinsipiga muvofiq yaratilgan bo'lib, bolalarga, pedagogning ishtirokisiz, mustaqil shug'ullanish imkonini beradi. Lekin bunda sezgi organlarining rivojlanishi nutqning o'sishi bilan bog'lanmas edi. Kattalar tomonidan majburlash, "uni o'yna", "buni o'yna", "xato qilding", "mana bunday bajar" qabilida ish tutish M. Montessori pedagogikasiga zid uslublardir. Uning ta'limi "O'zim bajarishim uchun menga yordam ber" qabilida ish yuritishga asoslangandir. Bola erkin "kim bilan", "nima bilan", "qachon" tushunchalarini o'zi hal qilsin. O'zi ko'rib, eshitib, harakat qilib, paypaslab mushohada, ya'ni mantiqiy fikrlay olsun. Maktabgacha ta'lim sohasida pedagogik jarayonga hozirgi kun talablari bolalarni erkin fikrlashga undovchi qanday topshiriqlar, ta'limiy o'yinlardan foydalanish lozimligi to'g'risida tushuncha beradi. Bolalarda erkin, xur fikrlilikni tarbiyalash istagi xalqimizda qadimdan mavjudligini ta'kidlash uchun Xoja Nasriddin xaqidagi rivoyatlardan birida mazkur mavzuga dahldor bo'lgan kichik bir korinish saqlanib qolganligini quyidagicha hikoya qilinadi: Xoja Nasriddinning qo'shnisi uning o'z farzandini kaltaklayotgani ustidan chiqib qoladi. Qo'shni xayron boladi. Chunki bola tartibli, doimo ota-onasining aytganini qiladi. Qo'shnisi Xoja Nasriddindan kaltaklash sababini so'raganida, u quyidagicha javob qiladi: "To'g'ri, bolam buyurgan ishlarimni bekami-ko'st bajaradi. Biroq uning aybi shundaki, men buyurmagan ishlarni bajarishni bilmaydi" – deya aytib o'tgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy tarbiya asoslari bolalar tengdoshlari bilan muloqot qilishni o'rgandilar, ularning faoliyati turlari sezilarli darajada kengayib bormoqda va atroflaridagi dunyo bilimlari doimiy ravishda to'ldirilmoqda. Maktabgacha yoshdagi bola atorofidagi narsalar bilan bevosita amaliy munosabatda bo'lishga intiladi. Bu o'rinda shu narsa xarakterliki bola bilishga tashnaligidan atrofdagi o'zining xaddi sig'adigan narsalar bilangina emas, balki kattalar uchun mansub bo'lgan o'zining kuchi xam yetmaydigan narsalar bilan xam amaliy munosabatda bo'lishga intiladi. Buni natijasida bolalarda xaddan tashkari tez ortib borayotgan turli ehtiyojlari bilan ularning tor imkoniyatlari o'rtasida keskin qarama-qarshilik yuzaga keladi.

XULOSA

Yuqoridagi mulohazalar asosida aytish mumkinki, katta kishilar hayoti va faoliyatining o'rnini bosuvchi ashyolar ularning harakatini umumlashgan holda ifodalashning moddiy tayanchi hisoblanadi. SHunday ekan, o'yin faoliyatida bola harakatining rivojlanishi o'yin mazmuniga ko'proq bog'liqdir. CHunki bolaning xatti-harkati qanchalik ihcham va umumlashgan bo'lsa, u kattalarning faoliyati mazmunini aks ettirishdan shunchalik yiroqlashadi. Binobarin, u odamlarning narsalarga va bir-biriga munosabatini amalda bajarishga o'tadi va shuning uchun narsalar bilan harakat qilishda kattalarning ijtimoiy munosabatlarini to'g'ri ifodalashga intiladi.

REFERENCES

1. "Barkamol avlod – O'zbekiston Taraqqiyotining poydevori".
2. Germaniyalik X.Langvaldning Respublika miqyosida o'tlazilgan amaliy-kengashidagi nutqlari.
3. Karimov I.A. "O'zbekistonning o'z istiqlool va taraqqiy yo'li" – Toshkent, 1992 yil
4. Karimov I.A. "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz" – Toshkent – 2000 yil.
5. Karimov I.A. "Barkamol avlod orzusi" Toshkent – 1996 yil
6. O'zbekiston Respublikasining «Ta'limi to'g'risida»gi Qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". «Ma'rifat» gazetasi. Toshkent – 1997-yil 1-oktyabr.